

14. *Рущенко І. П., Рущенко Ю. І.* Гібридна агресія та громадянський спротив у Харкові 2014 р.: уроки першої фази російсько-української війни // Український соціум. 2016. № 3(58). URL: <http://www.ukr-socium.org.ua>.
15. *Синельникова Л. Н.* Информационная война ad infinitum: украинский вектор // Политическая лингвистика. 2014. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/informatsionnaya-voyna-ad-infinity-ukrainskiy-vektor>.
16. *Требін М. П.* Феномен «гібридної» війни // Гілея: наук. вісн. 2014. Вип. 87. С. 366—371. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua>.
17. Українське суспільство в умовах війни: виклики сьогодення та перспективи миротворення: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Маріуполь, 9 черв. 2017 р.). Маріуполь: ДонДУУ, 2017. 311 с. URL: <https://www.google.com.ua>.
18. *Феськов І. В.* Основні методи ведення гібридної війни в сучасному інформаційному суспільстві // Актуальні проблеми політики. 2016. Вип. 58. С. 66—76. URL: <http://dspace.onua.edu.ua>.
19. *Фісенко Т.* Прояви гібридної агресії на масовокомунікаційному рівні // Вісник Книжкової палати. 2016. № 11. URL: <https://www.irbis-nbuv.gov.ua>.
20. *Чекаленко Л.* Про поняття «гібридна війна» // Віче. 2015. № 5. С. 41—42. URL: <http://www.irbis-nbuv.gov.ua>.

Оксана Литвин, Надія Голубінка

ЧАСОПИС «РІДНА МОВА» ТА ЙОГО РІЛЬ У ЗБЕРЕЖЕННІ ЕТНОНАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ УКРАЇНЦІВ У ПОЛЬЩІ

Висвітлено діяльність періодичного україномовного видання «Рідна Мова», яке виходить у Республіці Польща та завданням якого є налагодження ефективної співпраці українців Польщі та України. Подання наукових, методичних та просвітницьких матеріалів з української мови, історії та культури сприяє формуванню та збереженню етнонаціональної ідентичності українців за кордоном.

Ключові слова: *«Рідна Мова», часопис, етнонаціональна ідентичність, українська мова, Україна, Польща.*

The article is devoted to the periodical Ukrainian-language publication «Ridna Mova», which is published in the Republic of Poland and whose task is to establish effective cooperation between the Ukrainians of Poland and Ukraine. By providing scientific, methodological and educational

materials on the Ukrainian language, history and culture, the journal promotes the formation and preservation of ethno-national identity of Ukrainians abroad.

Keywords: *«Ridna Mova» magazine, ethno-national identity, Ukrainian language, Ukraine, Poland.*

Важливу роль у формуванні науково-мистецького та культурного життя України відіграють українці, численна кількість яких через історичні обставини опинилася поза межами Батьківщини, на чужині. Одна з найбільших таких громад — у Республіці Польща. Територіальна близькість двох країн, спільна багатовікова історія, загальні цивілізаційні виклики, а особливо останні трагічні події в Україні, суттєво впливали і впливають на кількісний і якісний склад української діаспори в Польщі. Важливим чинником формування духовного життя української громади є періодичні видання, які, всебічно висвітлюючи політичне, культурне та духовне життя українців у Польщі та Україні, творять і зберігають їхню етнопонаціональну ідентичність.

Метою нашої статті є об'єктивне вивчення й аналіз друкованих періодичних видань, які стосуються України і Польщі, адже саме їхні матеріали відображають атмосферу політичного, соціально-економічного та духовного життя суспільства обох країн.

Історичні аспекти української періодики розглядали вчені попередніх поколінь (М. Грушевський, Б. Грінченко, А Животко, В. Дорошенко, В. Щурат, М. Возняк). Ґрунтовні здобутки у дослідженні періодичних видань мають такі сучасні науковці: О. Вішка, В. Габор, Я Дашкевич, В. Качкан, М. Комариця, С. Кость, І. Крупський, І. Михайлин, І. Павлюк, Л. Сніцарчук, М. Тимошик, М. Чабан, Ю. Шаповал та ін.

Історія розвитку української періодики буде неповною, якщо не проаналізувати ті видання, що виходили поза межами України і порушували українську проблематику. Так, упродовж 1989—1990 рр. у Мюнхені було опубліковано ґрунтовну наукову працю, написану на основі багаторічного глибокого вивчення джерел, — «Історію української преси» Аркадія Животка. Праця охоплює десять основних розділів, опрацьованих за хронологічною специфікацією, де докладно подано фактичний матеріал. Такий спосіб викладу матеріалу дозволив авторові органічно вписати українську

періоду в історичний контекст, продемонструвати, як суспільно-політичні обставини доби впливали на процеси її становлення, а головне — функціонування. Окремими розділами автор подає історію емігрантської преси, обґрунтовуючи, чому умови закордоння (Канада, США, Чехія, Бразилія), де не діяли заборони цензури, утиски і переслідування царської Росії, а пізніше і радянської влади, позитивно вплинули на розвиток української періодики [1].

Процес формування етнопонаціональної ідентичності українця в еміграції складний і тривалий і без належного постійного зв'язку з Великою Україною приречений. Враховуючи кількісне збільшення еміграції, спричинене політичними факторами, від 1923 р. до 1939 р. преса української еміграції реагує на ці процеси та широко розгортається, охоплює різні галузі національно-суспільного життя. Упродовж 1930-х рр. у Варшаві почали виходити три часописи, що своїм завданням визначили організацію національно-політичної думки, задоволення культурних і наукових інтересів та інформування еміграції. Першим з них був кварталник, згодом — двомісячник «Ми», який виходив протягом 1933—1939 рр. за безпосередньої та активної участі М. Куницького, А. Крижанівського, І. Дубовицького, Б. Ольківського, Г. Лазаревського, Н. Ливицької-Холодної. Від січня 1935 р. виходять науково-літературний місячник «Наша Культура» та місячник «Рідна Мова», обидва з ініціативи і під безпосереднім керівництвом Івана Огієнка. Визначивши мету — всебічне та глибоке наукове висвітлення духовної і матеріальної культури українців, ці часописи задекларували свою програму, що охоплювала праці з історії, літератури, мистецтва, філософії, мовознавства, етнографії, права, археології, педагогіки. Однак прихильнішою доля була до «Рідної Мови», яка, на відміну від «Нашої Культури», що через фінансові проблеми 1937 р. припинила своє існування, виходила без перерви до 1939 р., «несучи до широких кіл українського народу глибоку любов, пошану і знання своєї мови» [1, с. 284—286].

Заслуги видатного українського вченого, політичного, громадського і церковного діяча, митрополита, історика Церкви, мовознавця, лексикографа, педагога, українського просвітника надзвичайно великі, бо він намагався об'єднати навколо свого часопису всіх співвітчизників, які опинилися поза межами України, в емі-

градії. Іван Огієнко залишався вірним собі як професорові-лінгвісту, зацікавленому перш за все боротьбою за всеукраїнську єдину літературну мову, що покликана бути підвалиною соборного цементування української нації, знову (після Національно-визвольних змагань 1917—1921 рр.) бездержавної та розшматованої [3, с. 109].

«Рідна Мова» першою відкрито й голосно сконкретизувала рідномовні обов'язки народу, першою вказала, що «народ, який не має спільної літературної мови, — то недозріла нація. Мова — душа кожної національності, її святощі, її найцінніший скарб... Поки живе мова, житиме й народ як національність; не стане мови — не стане й національності: вона геть розпорошиться поміж дужчих народів...» [5, с. 403]. У «Рідній Мові» працювали й над розвитком наукового стилю: у «Термінологічному куточку» друкували проекти словникових термінологічних матеріалів з найрізноманітніших сфер знань, статті, присвячені теоретичним проблемам термінології та історії розвитку термінологічної справи в Україні. Цікавою є стаття П. Кривоносюка, у якій автор розмірковує над питанням взаємопов'язаності наукової термінології з розвитком національної науки, наголошує на необхідності однієї спільної наукової термінології для всіх українців [2]. Згодом Іван Огієнко писав: «...виявилося, коли стали складати термінологічні словники по десятках різних наукових і технічних ділянках, що наша мова дуже гнучка й зовсім придатна для творення термінологічних назв. І навіть там, де, скажімо, в мові російській уживають латинського чи грецького терміна, у нас був створений добрий свій... Взагалі, різні термінології в нас стали творитися на рідній основі» [5, с. 190]. Можна сказати, що впродовж семи років зроблено усе можливе для розвитку української літературної мови, для життя українського слова.

Нині освітній кварталник Українського вчительського товариства у Польщі «Рідна Мова» — це некомерційне фахове видання, яке ставить за мету допомогу українському вчителю, однак його можуть і повинні використовувати також батьки школярів-українців. У видаванні журналу бере участь Об'єднання українців у Республіці Польща. Друкування часопису здійснюється завдяки фінансовій підтримці міністерства національної освіти. Праця Івана Огієнка живе, бо, як бачимо, над проблемами, які вирішував великий учений, працюють і нині. Редакція часопису дедалі більше

уваги приділяє, не ігноруючи мовних, питанням розвитку сучасної української літератури, шкільництва, культури.

Доволі широкі напрями дають можливість отримати читачам корисну інформацію. Часопис має такі розділи: «Українська мова»; «Українська література»; «Історія» (зокрема історія українського шкільництва); «Психологія, соціологія і статистика»; «Публіцистика» (зокрема висвітлення українсько-польських відносин); «Спогади (українська освіта в Польщі)»; «Право». У журналі подано також освітянську інформацію про навчання іноземців у Польщі, розпорядження міністерства освіти та програму навчання української мови в гімназії.

Редакція запрошує до співпраці вчителів, методистів/консультантів, істориків, мовознавців, літературознавців як з Польщі, так і з України з метою налагодити тісні наукові контакти, постійно обмінюватись досвідом. Оскільки головним видавцем часопису є Українське вчительське товариство, значна кількість публікацій присвячена проблемам шкільництва. Це й історичні аспекти, наприклад: Андрій Данилович «Зануда? (Повчання дітям Володимира Мономаха)» (2009. № 12. С. 4—6); Юрій Плекан «Москвофільський рух у Східній Галичині» (2009. № 12. С. 35—43); Вадим Оліфіренко «Співпраця Олександра Барвінського і Пантелеймона Куліша на ниві українського підручникотворення» (2009. № 12. С. 43—48).

Особливе зацікавлення українців Польщі викликають публікації авторства відомих українських письменників і науковців, наприклад, Леонід Скуратівський у статті «Питання духовності як філософська та методична проблема» акцентує увагу читачів на тому, що «особистість має прилучатися передусім до національних джерел культури, не втрачаючи історичні символи, співвідносні з культурними коренями, що збагачують і підсилюють можливості духу й життєву енергію душі», кожна людина повинна прагнути внутрішнього зростання, пов'язаного з етичним та естетичним вдосконаленням, а школа має взяти за зразок «модель людини духовної», допомагати учням формувати потреби та навички самостійності у навчанні, праці, дозвіллі, виборі майбутньої професії, а це спонукатиме школярів більше читати, думати, робити висновки, самовдосконалюватись [9].

Праця Виталія Моргунока «Застандартизовані правила ділового та наукового стилів» порушує проблеми, що виникають у процесі уніфікації науково-технічної термінології [4]. Такі матеріали дають змогу українцям з діаспори бути в контексті сучасного українського наукового, освітнього і духовного світу, максимально стерти кордони, які відділяють їх від Великої України.

Відомо, що позитивний вплив на розвиток і формування особистості дитини мають засоби масової інформації (преса, радіо, телебачення) як один із компонентів соціального оточення. Однак дитина, яка народилася в українській родині, перебуває тривалий час у чужомовному середовищі, вивчає українську мову після основних уроків, тому методичні матеріали для проведення різноманітних тематичних уроків, а також дитячі кросворди, вікторини, масові дитячі ігри, сценарії свят (від традиційних Шевченківських днів до свята сміху «Весела перерва», Математичний Колобок, урок-свято «Колосок» та багато ін.), які може знайти вчитель на сторінках часопису, неабияк полегшать формування етнопатриотичного характеру маленьких українців, допоможуть їм краще пізнати землю своїх дідів, відчути красу рідного слова у формі гри, через емоційні яскраві образи і забави.

Головний редактор миттєво реагує на зауваження, пропозиції читачів, наприклад, 12-й номер журналу 2009 р. за своєю структурою відмінний від попередніх, бо подані цікаві конспекти уроків і позакласних заходів. «Різдвяний вертеп» (2009. № 12. С. 71—77), «Веснянки, гаївки, гагілки, ягілки» (2009. № 12. С. 98—117), матеріал Вадима Семчука «Як святий Миколай трьох воєвод врятував» (2009. № 12. С. 91—93) — ці публікації ознайомлюють дітей із містичним і цікавим світом українських звичаїв й обрядів, формують те важливе підґрунтя національного «Я», що не дасть їм асимілюватися у багатомірному світі.

Важливими є матеріали для старшого шкільного віку: О. Стрижак «Хто ж вони, бойки?» (2005. № 5. С. 96—98), Іван Красовський, Дмитро Соменко «Хто ми, лемки» (2005. № 5. С. 98—112), Надія Левкович «Традиційні уявлення бойків про людей з ізотеричними можливостями» (2009. № 12. С. 117—121). Вони не тільки містять інформаційну складову, а й є дієвими чинниками формування національно-патриотичної свідомості молодих українців.

Часопис виділяє належне місце обговоренню проблем української літератури. Тут можна прочитати і про творчість класиків нашого красного письменства (Леся Оліфіренко «Строфіка як стилетворчий чинник у поетичних творах Василя Стуса» (2004. № 4. С. 4—9), Леся Оліфіренко, Максим Нецветов «Ритми творчої поетичної активності Тараса Шевченка» (2009. № 11. С. 8—13), і про розвиток сучасної української літератури та культури. Євген Сверстюк у статті «Духовні джерела української літератури» говорить про долю української культури і мови, про українську молодь, про місце нашої літератури у житті сучасного суспільства, підкреслює, що безперечною особливістю нашої культури є те, що «вона не принесена з чужого поля, вона йде від свого давнього джерела, відчутного і невидимого, що пізнається відчуттям рідної землі і відчуттям неба. Те джерело Сковорода бачить у єдності трьох світів: макросвіту, мікросвіту і світу Біблії. Від самовираження та від того третього світу йде наша культура більшою мірою, ніж будь-яка культура, мені відома» [7, с. 6]. Євген Сверстюк показав традицію століть, що лежить в основі української літератури (від «Слова о полку Ігоревім» до Івана Франка) й описав, як вона вплітається у контекст світової літератури. Саме праці такого рівня спонукають учителів, учнів і їхніх батьків задуматися, «чи йдеш від джерел, чи спираєшся на плечі великих, щоб стати вище, а чи просто висипи на них...» [7, с. 13].

Усе ж провідною темою публікацій часопису є проблеми функціонування української мови: Божена Зінкевич-Томанек «Стан сучасної української мови в незалежній Українській державі» (2001. № 1. С. 6—13), Борис Антоненко-Давидович «Навіщо літера г в українській мові?» (2005. № 5. С. 7—10), Алла Дьоміна «Мова як фактор духовності нації» (2009. № 11. С. 14—18), Анастасія Швердіна «Магія слова» (2009. № 11. С. 25—26), Анатолій Кващук «Будова слова в українській мові» (2009. № 12. С. 6—12). У статті Марії Пентилюк «Виховуємо чуття мови» (дещо про засоби милозвучності) порушена проблема культури мовлення. Автор зазначає, що, опановуючи норми літературної мови, школярі вчать розпізнавати ознаки правильного літературного мовлення, користуватись засобами української літературної мови залежно від стилю висловлювання. Мета статті — поглибити знання вчителів про закон ми-

лозвучності, звернути їхню увагу на необхідність формування в учнів розуміння ролі засобів евфонічності й краси мовлення, піднесення рівня їхньої мовленнєвої культури. Подано чіткий теоретичний матеріал, а також наведено влучні приклади з художньої літератури. Учитель-мовник може використати цей матеріал на своїх уроках [6].

У час новітніх технологій на особливу увагу заслуговує нова інтернет-версія журналу «Рідна Мова». Намагаючись іти в ногу з часом, редакція пропонує багато нових дидактичних матеріалів, конспектів уроків і позакласних заходів, вікторин, інсценізацій. Дуже корисною для вчителів-україністів та їхніх учнів є звукова бібліотека з аудіозаписами літературних текстів, яка дає можливість послухати живе українське слово. Цікавою є нова рубрика журналу — «Майстерня школяра», де публікуються найкращі твори обдарованих учнів. Це дає змогу максимально наблизити часопис до різних категорій читача і за віком, і за вподобаннями. «Надсилайте свої творчі роботи, діліться досвідом — разом творимо наш освітянський часопис. Не будьте байдужі, бо, як не ви, то хто?» — так емоційно звертається до читачів головний редактор цього журналу [8]. Він постійно спілкується зі своїми читачами, дискутує щодо поданих матеріалів, формату та завдань журналу. А це, звичайно, є корисним для важливої місії, яку виконує періодичне видання.

Отже, часопис «Рідна Мова» є одним із найцікавіших періодичних україномовних видань у Польщі, першочерговим завданням якого є налагодження ефективної взаємодії українців Польщі з Україною, науково-методична підтримка і допомога вчителям-україністам у формуванні та збереженні етнонаціональної ідентичності українців у Польщі. На жаль, нині його видання призупинено.

1. *Животко А.* Історія української преси. Київ: Либідь, 1994. 446 с.
2. *Кривонюк П.* Для одного народу — одна наукова термінологія // Рідна Мова. 1935. Ч. 11. С. 493—494.
3. *Лецик М.* Місячник Івана Огієнка «Рідна мова» в українському літературному процесі 30-х років ХХ ст. // Український інформаційний простір. 2014. Ч. 2. С. 109—116.
4. *Моргунок В.* Застандартизовані правила ділового та наукового стилів // Рідна Мова. 2005. № 5. С. 16—24.

5. *Огієнко І. (Митрополит Іларіон). Історія української літературної мови / упоряд. М. С. Тимошик. Київ: Наша культура і наука, 2001. 440 с.*
6. *Пентиліук М. Виховуємо чуття мови (дещо про засоби милозвучності) // Рідна Мова. 2009. № 11. С. 19—24.*
7. *Сверстюк Є. Духовні джерела української літератури // Рідна Мова. 2007. № 8. С. 4—14.*
8. *Сирник М. Колонка редактора // Рідна Мова. URL: http://www.inter-klasa.pl/portal/dokumenty/ridna_mowa_uk/ (доступ 20.04.2018).*
9. *Скуратівський Л. Питання духовності як філософська та методична проблема // Рідна Мова. 2009. № 11. С. 27—31.*

Емілія Огар

КНИЖКОВІ ЧАСОПИСИ ЧАСІВ НЕЗАЛЕЖНОСТІ У КОНТЕКСТІ ФОРМУВАННЯ КРИТИЧНОГО ДИСКУРСУ

Описано основні типологічні характеристики часописів літературно-видавничої проблематики, що виходили в Україні впродовж 1990—2010-х рр. і послужили підґрунтям для сучасних спеціалізованих цифрових медіа. Обґрунтовано коректність терміна «книжковий часопис». Охарактеризовано особливості становлення на сторінках аналізованих видань нової дискурсивної практики — книжкової журналістики. Особливу увагу приділено тим проблемам літературної та книжкової критики (брак професіоналів та брак авторитетності думки критика, узалежнення від рекламних коштів, замовність тощо), що є актуальними і для новітніх цифрових медіа відповідної тематики.

Ключові слова: *книжковий часопис, літературно-видавнича критика, книжкова журналістика, «Книжник-ревю».*

The main typological features of the Ukrainian magazines of 1990-2010 devoted to literary and publishing topics as a basis of contemporary specialized new (digital) media have been described. The correctness of the term «book magazine» has been justified. The peculiarities of emerging new discursive practice on the pages of analyzed publications — book journalism — have been characterized. The particular attention is paid to the problems of literary and book criticism (lack of professionalism, dependence on advertising funds, lack of authoritativeness of critics' opinions custom — tailored service etc.), which remain relevant for the new digital media of relevant topics.